

Synnin raskas taakka

Kristian Talvinen

Ilkka Pyysiäinen: *Synti. Ajatuksin, sanoin ja toin*. WSOY, 2005. 250 sivua.

Synti synnyttää helposti mielikuvia raskaan ilmapiirin kyllästämistä ilmiöistä kuten kavalaasta käärmestä ja syntiinlankeemuksesta, paheellisista seitsemästä kuolemansynnistä sekä itkunsekaisesta ripittäytymisestä. Vaikka modernissa yhteiskunnassa uskonnolliset arvot saavat yhä enenevässä määrin tehdä tilaa sekularismin voittokululle, on synneillä edelleen tiukka ote maailmastamme. Jumalattomankin mielessä synnin ajattelu saattaa herättää kielletyn hedelmän himon ja näkymät mitä kieroutuneimmista orgioista.

Ilkka Pyysiäinen tarkastelee syntiä sen sekä teologisista että biologisista lähtökohdista käsin. Toisin sanoen hän valottaa esimerkiksi perisyntiopin logiikkaa ja kognitiivisen psykologian suomin työkaluin hahmottaa sitä, mihin ja miksi ihmismieli tarvitsee synnin kaltaisia käsitteitä. Pyysiäisen teoksella on hyvät ja huonot hetkensä.

Synnin anatomia

Teoksensa tarpeellisuutta Pyysiäinen perustelee sillä, että kyseessä on ensimmäinen suomenkielinen kokonaisesitys aiheesta. Lisäksi synti on ollut keskeinen käsite länsimaisen yhteiskunnan kehittyessä kirkon vaikutusvallan alaisena. Pyysiäisen hyveeksi on luettava myös se, että hän tarkastelee synnin vaikutusta nimenomaan

suomalaisessa yhteiskunnassa kahden tapaus- tutkimuksen kautta.

Päämääräänsä Pyysiäinen luonnehtii seuraavasti (s. 15): ”Olen ... pyrkinyt kokoamaan tähän kirjaan perustietoa kristinuskon synti-käsitteestä ja sen historiasta ... Lisäksi olen pyrkinyt selittämään, miksi tällainen käsite ylipäänsä on syntynyt ja miten ihmisajattelu toimii, kun käytämme ”synnin” käsitettä.” Mitä teoksen muodollisiin seikkoihin tulee, sitä lukee mielellään, sillä Pyysiäisen suomen kieli on sujuvaa ja ilmaisullisesti rikasta.

Teos pääsee kunnolla vauhtiin neljännessä luvussa, jossa tutkitaan kristinuskon synti-käsitteen alkuperäistä muodostumista Raamatun kirjoituksissa. Raamatun eri osissa synti ymmärretään hieman eri tavoilla, mutta pohjimmiltaan kyse on siitä, että tietyt teot ovat kiellettyjä. Synnin alkuperäinen syy on tietysti paratiisin syntiinlankeuksessa. Vanhassa Testamentissa synti merkitsee yksinkertaisesti Jumalan sääntöjen rikkomista, mutta noudattamalla Jumalan asettamaa lakia ihmisillä on mahdollisuus pelastua esi-isien aiheuttamasta kirouksesta. Uuden Testamentin Paavali näkee synnin uudenglaisella tavalla, hänelle synti ei ole vain pyhien sääntöjen rikkomista vaan se on itsenäisen, metafyyssinen voima. Näin ymmärrettynä synti on epäuskoa: ”ihminen hämärtää itsensä ja Jumalan välisen rajan ja ikään kuin pyrkii anastamaan Jumalan vallan itselleen” (s. 52). Paavali toi myös esiin ajatuksen siitä, että kuolema tuli maailmaan ensimmäisen synninteon palkkana.

Pyysiäinen tulkitsee syntikäsitteiden juontavan juurensa yksilön ja yhteisön välisestä suhteesta. Vastustaessaan Jumalaa synnintekijä vastustaa myös yhteisönsä perustavia arvoja ja asettaa oman etunsa kaiken muun edelle.

Teoksen ydin sijaitsee mielestäni yhdeksännessä luvussa, jossa Pyysiäinen tarkastelee kristinuskon sovituspoppia sosiobiologisten oletusten valossa. Luvun kantavana voimana on ajatus siitä, että ihminen käsitteellistää jumalasuhteensa samankaltaisten vastavuoroisuusperiaatteiden kautta kuin toimiessaan muiden ihmisten kanssa. Esimerkiksi ihmisten välisissä suhteissa rikoksen tehneitä tulee rangaista, ja samoin on intuitiivista ajatella, että Jumalakin vaatii hyvityksen ihmisen suorittamasta perisynnistä. Tilanne on vain sikäli ongelmallinen, että äärellisen ihmisen on vaikeaa hyväyttää ääretöntä syntiä kaikkivoivalle Jumalalle. Siksi tarvitaan välittävä mekanismi eli sovituspoppi, jonka paradoksaalisuutta Pyysiäinen (s. 176) kuvaa osuvasti: "Jumalan oli siis tultava Jeesuksessa ihmiseksi ja uhrattava itse itsensä itselleen". Jumalallisen uhrin vuoksi ihminen saa armon eli syntien anteeksiannon vaikkei tätä ansaitsisi.

Kristinuskon menestys perustuu juuri tähän näkemukseen hyvästä Jumalasta, joka ei rankaise ihmistä tämän suorittamasta rikoksesta vaan kaikkivoipaisuudessaan armahtaa syntisen ihmisen. Ainoaksi ongelmaksi jää, ainakin noin uskonnollisen uskottavuuden kannalta ajateltuna, kuinka saada pakanat vakuutettua siitä, että he todellakin ovat lähtökohtaisesti pahoja ja syntisiä. Lisäksi Jeesuksen sovitustyö saattaa vaikuttaa hieman ylimääräiseltä, sillä toki kaikkivoivalle Jumalalle olisi ollut mahdollista armahtaa syntinen ihminen ilman Jeesuksen kärsimysnäytelmääkin. Jeesuksen introdusoiminen kuitenkin tekee kristinuskosta helpommin ymmärrettävän. Koska ihminen on suorittanut rikoksen, siitä kuuluu seurata rangaistus, mutta ihmisen sijaan syntien sijaiskärsijänä toimii Jeesus. Syntipukin käyttö helpottaa käsitteellistämään Jumalan rajatonta ja pyyteetöntä armoa. Kristinuskoon sisältyvä näkemys Jumalan ja ihmisen suhteesta näyttää siis noudattavan samankaltaisia vastavuoroisuusperiaatteita, joiden oletamme pätevän ihmisten välisessä kanssakäymisessä.

Synti Suomessa

Suomalaisten syntikäsitteitä valotetaan kahden tapaustutkimuksen kautta, joissa ensimmäises-

sä tarkastellaan lestadiolaisten näkemyksiä ja toisessa jumalanpilkkaoikeudenkäyntejä, etenkin Hannu Salaman tapausta. Lestadiolaisia käsittelevä luku on hyvin kirjoitettu ja siten leppoista luettavaa, mutta kovin syvälle lestadiolaisten yhteisöön ja sen ilmentämiin näkemyksiin ei pureuduta. Tätä selittää osin se, että tavallisten lestadiolaisten ääni esiintyy vain vanhojen, lyhyiden sanomalehtijuttujen kautta.

Lestadiolaisten syntikäsitteet ovat olleet äärimmäisen tiukkoja; television, puhelimen sekä radion lisäksi pannassa ovat olleet muun muassa polkupyörät, ikkunaverhot, korut, seinäkosteet ja ruukkukasvit. Tiukan säännösten avulla voidaan korostaa omaa ryhmäidentiteettiä suhteessa ympäröivään, syntiseen maailmaan. Säännösten avulla voidaan kitkeä myös turha yksilöllisyys, mikä on ryhmän kannalta suotavaa, sillä jäsenen välinen yhdenmukaisuus on omiaan lisäämään yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lisäksi lestadiolaisuuden ja muiden herätysliikkeiden synty voidaan selittää eräänlaisena reaktiona siihen, että valtakirkko on koettu liian etäiseksi. Kirkolla voi olla kyllä vastaukset teologisiin ongelmiin, mutta uskonnon täytyy puhutella ihmistä myös arjen kokemuksissa.

Lestadiolaisia käsittelevän luvun jälkeen Pyysiäinen tarkastelee suomalaisessa yhteiskunnassa esillä olleita jumalanpilkkatapauksia. Eniten tilaa saa 1960-luvulla käyty jumalanpilkkaoikeudenkäynti Hannu Salaman teoksen *Juhannustanssit* pohjalta. Syytökset perustuivat muutaman sivun mittaiseen "Hiltusen pilasaaraan", jonka sisältö koettiin äärimmäisen paheksuttavaksi.

Jumalanpilkkasyytösten edellytys on tietysti se, että Jumalaa uskomisen on riittävän yleistä yhteisössä. Horoskooppien tai taikauskon pilkkaaminen voi herättää pientä närää, mutta niillä ei ole riittävää yhteisöllistä velvoittavuutta. Jumalanpilkkana on synneistä kauheimpia, koska pilkkalla haavoitetaan koko yhteisön jaettua arvopohjaa. Lisäksi yhden pilkka voi sattua kaikkien nilkkaan, sillä Jumalan kosto voi olla hirvittävä ja kaikenkattava kuten Raamatun kertomus vedenpaisumuksesta osoittaa. Siksi pilkkaava yksilö on laitettava ruotuun ennen kuin Taivaan Isä päättää tehdä sen puolestamme.

Tietenkin yhteisöjen arvot muuttuvat, ja tämän päivän Suomessa pyhinä tai äärimmäisen tärkeinä asioina koetaan eri asiat kuin 1960-luvulla. Varmastikin Jumalan pilkkaaminen on yhä paheksuttavaa, mutta jumalanpilkkaoikeudenkäynnit saattavat olla jo historiaa. Moniar-

voisessa ja -uskontoisessa yhteiskunnassa jumalten lisäksi yhteisön suojelua tarvitsevat monet muutkin vähemmistöt. Käsittelemällä jumalanpilkkatapauksia Pyysiäinen onnistuu havainnollistamaan uskonnollisten ilmiöiden yhteiskunnallista ja poliittista ulottuvuutta. Uskonnollinen käsitteistö muuttuu usein muun maailman mukana.

Synnin palkka

Kriittisenä huomiona on todettava, että Pyysiäisen teos lähtee hieman hitaasti liikkeelle. Kolme ensimmäistä lukua toimivat kukin eräänlaisena johdantona, ja nämä olisikin voinut yhdistää yhdeksi, tiiviiksi aloitusluvuksi. Kolmannessa luvussa Pyysiäinen katsoo myös tarpeelliseksi moraalifilosofian alasampumisen, ja koko kahdeksas luku on omistettu uskonnonfilosofian ruoskinnalle. En kuitenkaan näe mitään syytä, miksi syntiä käsittelevään teokseen pitäisi sisältyä etiikan teorioiden ja uskonnonfilosofian vastaista argumentointia. Pyysiäisen johtoajatus näissä luvuissa on, että etiikan teorioilla ei ole mitään tekemistä ihmisten tosiasiallisen moraalisen käyttäytymisen kanssa kuten uskonnonfilosofialla ei ole mitään tekemistä oikean uskonnon kanssa.

Oli Pyysiäinen oikeassa tai ei, niin teoksen yhtenäisyys olisi lisääntynyt huomattavasti ilman näitä osioita. Nykyinen ratkaisu on tyyli-tajuton. Lisäksi filosofisten teorioiden kritiikki vaatisi eriteltyjä argumentteja eikä Pyysiäisen tavoin muutamassa sivussa esitettyjä ylimalkaisia heittoja.

Kirjan takakannessa luvataan seuraavasti: "Pyysiäisen harkittua tekstiä ryödittää sujuvasanainen huumori". Huumoria on paljon ja paikoin se on myös rasittavaa. Erityisesti kirjan viidennessä luvussa Pyysiäisen ilmeisen hauskoiksi tarkoittamat tarinat seitsemään kuolemansyntiin liittyen ylittävät hyvän maun rajat. Tietenkin huumori noin ylipäänsä elävöittää tieteellistä tekstiä, mutta sen liiallinen käyttö

vaikuttaa argumentoinnin seuraamista. Lisäksi huumori kavaltaa kirjoittajansa arvostuksen kohteet, ja Pyysiäisen kohdalla tulee väkisin mieleen, että uskonnolle saa nauraa, mutta uskontotieteelle ei.

Pyysiäinen paljastaakin korttinsa lopullisesti kirjan päätösluvussa "Jumalaton vaihtoehto", jossa hän muun muassa puolustaa ateismia ja spekuloi uskonnosta riippumattoman globaalin etiikan mahdollisuudella. Päätösluvussa synti katoaa harmittavasti taka-alalle, kun Pyysiäinen innostuu kirjoittamaan monenkirjavista aiheista kuten kirkon ja valtion suhteesta, kommunismin ongelmallisuudesta, monikulttuurisesta nyky-yhteiskunnasta sekä bioteknologian nostattamista uudennlaisista eettisistä kysymyksistä.

Kaiken muun ohessa Pyysiäinen (s. 224) muistaa sentään tiivistää kirjansa sanoman:

"Synti on näin ollen kehittynyt spontaaneja inho-reaktioita hyödyntävistä yksinkertaisista kielloista abstrakteiksi opeiksi, jotka säätelevät yksilön ja hänen yhteisönsä suhdetta. Kun tuota suhdetta katsotaan ikään kuin sen ulkopuolelta, sitä katsotaan Jumalan näkökulmasta ja sitä säätelevät määräykset saavat Jumalan arvovallan."

Kaikesta kritiikistä huolimatta Pyysiäisen teosta on tervehdittävä innolla, koska synti on aiheena äärimmäisen herkullinen ja koska vastaava kokonaisuus ei suomeksi löydy. Toisaalta kulttuurintutkimuksen tai uskontotieteen perusteoksia hiemankin tunteva ei löydä Pyysiäisen teoksesta juurikaan mitään uutta tai omaperäistä. *Synti* on hyvä pelinavaus, mutta monin paikoin huomaa ajattelevansa, että huolellisemman kypsytelyn tuloksena käsissä olisi vakavasti otettava uskontotieteen opus. Tällaisenaan kirja toimii parhaiten viihdyttävänä il-talukemistona.

Kirjoittaja on valtiotieteen lisensiaatti, joka valmistee Turun yliopistossa väitöskirjaa aiheesta "Skeptismi – historiallisten ja nykypäivän ongelmien analyysi".